

ANNEKEN JANS DOOR K. VOS.

Misschien zal iemand vragen: moet nu over zulk een bekende martelares nog worden geschreven? Heeft Bogaers niet haar lot in verzen bezongen? Wordt haar dood niet uitvoerig verhaald in een schoolboekje van Droogendijk en Verburg, ja is aan haar niet in 1914 door M. van der Staal een historische roman gewijd? Juist daarom moet zij worden behandeld, want in dien roman is de over haar gangbare voorstelling zooscheef mogelijk geworden. Bogaers kende de gebeurtenis zoo goed, dat hij van Anneken's zoon Esaias een meisje maakte, het schoolboekje weet niets van haar davidjoristische gevoelens en de roman? Wel, die is al fout in den titel en de inhoud is niet beter, hij is van het begin tot 't eind onhistorisch. Het is dus volstrekt niet overbodig om Anneken's historie te behandelen.

Haar zaak is uitsluitend berecht door de Rotterdamsche magistraat. Misschien zou zij er veel genadiger zijn afgekomen, wanneer niet door haar arrestatie een aantal davidjoristen te Delft gevangen was genomen en daarbij zooveel aan 't licht gebracht over deze sekte, dat, nu men te Rotterdam een van de voornaamste aanhangsters in handen had gekregen, haar lot wel niet anders kon zijn dan de doodstraf ¹⁾). Men vergete niet, dat juist de Rotterdamsche magistraat in dezen tijd uiterst clement tegenover nieuwgezinden was en indien hier een doodstraf is uitgesproken, was dat om geen andere reden dan, omdat de bijzondere sekte, waartoe Anneke behoorde, staatsgevaarlijk werd geoordeeld, wat ook wel blijkt uit het hierachter afgedrukte bazuinenlied.

Laat in korte trekken verhaald, wat hiervan moet gezegd. Ten gevolge van de fantastische voorspellingen van den Zwabischen bontwerker Melchior Hoffman was ongeveer het jaar 1530 alom in West Europa een krachtig geloof ontstaan, dat binnen enkele jaren de wereld zou vergaan en plaats maken voor een nieuwe. De dooden zouden uit hun graven opstaan. Christus zou wederkomen. Het laatste oordeel zou worden geveld. Het duizendjarig heilsrijk zou aanbreken en Straatsburg werd het nieuwe Jeruzalem. Hier liet Melchior zich herdoopen. Er bestond daar nl. een doopsgezinde gemeente. En hij verkondigde, dat men zich moest

1) Het vonnis is uitgesproken 23 Januari 1539.

laten herdoopen met het teeken des verbonds om bondgenoot te worden voor dat komende rijk. Die herdoopten droegen daarin op hun voorhoofd het teeken Thau (Ezechiël 9 : 6) ter onderscheiding van de ongeloovigen, die het teeken des beestes (uit de Openbaring) op 't voorhoofd droegen en bestemd waren om verworpen te worden. Melchior was de wederopgestane Elia, die deze wederkomst van Christus voorafgaan zou. Reeds was de bazuin geblazen, voor de zesde maal door hem. Straks bij 't zevende bazuingeschal zou Christus uit de wolken des hemels nederdalen omgeven door legioenen engelen. Die bondgenooten waren voor 't overgrootte deel gerecruteerd uit de onderste lagen der maatschappij. Wel bevonden zich onder hen in ons land enkele aanzienlijken, zelfs regeeringspersonen, en ook eenige rijke vrouwen, waaronder Anneken. Zij waren overtuigd van een spoedigen algeheelen ommekeer in 't maatschappelijke en wenschten de komst van 't heilsrijk door hun verbond te bevorderen.

Want de sociale toestanden waren droevig en 't zedeloos leven der priesters gaf aanstoot. Eigenlijk verdienden „alle overheden en papen te worden doodgeslagen”. Deze Melchioriten begonnen zich ook in Nederland, vooral in Holland, te verbreiden. Eerst had Hoffman een zendeling Jan Volkertsz, trijpmaker uit Hoorn, van Emden naar Amsterdam gezonden om daar te prediken en te doopen. Zelf kwam hij ook over en bediende daar en te Leeuwarden den doop. In Waterland, Haarlem, Alkmaar, Leiden, Delft, Rotterdam en den Briel ontstonden er kringen. Toen manifesteerde in 1533 zich een bakker te Haarlem, Jan Matthijsz., als de wederopgestane Henoeh en hij zond twaalf apostelen uit. Onder hen waren Jan Beukelsz. van Leiden, Gerrit de boekbinder, Cornelis Pieters uit den Briel en Meyndert van Emden. Zij gingen overal henen om te prediken en tegelijk begon deze doopersche beweging fanatiek te worden.

Juist hadden de inwoners van Munster den bisschop verjaagd en toen Jan Beukelsz. en Gerrit daar aankwamen, werd door Jan verklaard, dat Munster het nieuwe Jeruzalem was. Hij was zelf de derde David. De bisschop verzamelde troepen om Munster te heroveren, waar Jan zich als koning had opgeworpen. De belegerden zonden brieven naar alle kanten om hulp van de geloofsgenooten te vragen. Velen, ook in Holland, besloten sloop te gaan, om Munster te ontzetten. Toen moest de overheid streng

ingrijpen, om de in Holland losbarstende revolutionnaire beweging den kop in te drukken. Terwijl nu het overgrootste meerendeel der leiders of leeraars hier te lande, stellig een paar honderd, in minder of meerder mate zich bij deze Munstersche beweging aansloten, waren er enkele mannen, die daartegen zich hebben gekant: de Friezen Obbe en Dirk Philipsz. en Menno Simons, Jan Smekens van Maastricht en Jan Blauwaert van Middelburg.

Menno sloot zich in 't geheim circa 1534 aan en verliet in Januari 1536 de roomsche kerk openlijk. Obbe, de aanvoerder der vreedzame partij, haalde David Jorisz. in 1534 over, zich aan te sluiten. Maar toen zij zich aansloten, was de beweging in Holland reeds voor 't overgrootste deel in revolutionnaire banen gekomen. Door Jan Beukelsz., Gerrit de boekbinder en Cornelis Pieters waren de gemeenten in den Briel en te Rotterdam gesticht. In den Briel hebben de twee laatsten den doop bediend, ook een zekere Herk Dirksz. van Tessel en Meyndert van Emden. Te Rotterdam doopte Gerrit den schilder Jan Schot, die tot leeraar werd aangesteld, maar die reeds 10 April 1534 te 's-Gravenhage op het schavot stierf. De Brielsche gemeente was reeds in 't najaar 1533 gevestigd. Cornelis was een gegoed burger, schoenmaker en groot-handelaar in leder. In den loop van 't jaar 1534 werd de Brielsche gemeente vervolgd, zoodat de leden her- en derwaarts vluchtten. De bezittingen van Cornelis werden verbeurd verklaard en hij zelf werd gedood. Van de leden dezer gemeente zijn er drie vrouwen gevangen en ter dood gebracht: Oede Willemsdr. te Utrecht, Janneke Symons te Zierikzee en Anneken Jans, die met haar man naar Engeland was gevlucht, te Rotterdam.

Nadat Munster in den zomer van 1535 was heroverd en de hevigste vervolging achter den rug was, vergaderden vele leeraars in Aug. 1536 te Boekholt. Hier bleken drie partijen te zijn: de kleinste was die der vreedzamen, die zich onder leiding van Obbe stelden, welke gesteund door broeder Dirk kort daarna Menno overhaalde als leeraar op te treden; de sterkste partij was die van David Jorisz., een man met zeldzame sprekersgaven, die als 't ware tusschen beiden stond en derhalve het revolutionnair optreden niet beslist verwierp, en de partij van Jan van Batenburg, die het gewelddadig verzet wilde voortzetten. Helaas ontaardde de partij van David Jorisz., op 't voorbeeld van Jan Beukelsz.' veelwijverij, tot eene, waar men het weinig nauw nam met de huwe-

lijkstrouw. Dit hing samen met het door Meyndert van Emden verkondigde denkbeeld, dat geloovigen moesten scheiden van een ongeloovige echtgenoot om een nieuw huwelijk te sluiten (gevende elkaar een gebroken penning). Meyndert zelf, een kreupele jonge kerel, was een lichtmis. Van David, die een onnoemelijk groot aantal geschriftjes heeft uitgegeven en ook eenige inderdaad roerend mooie liederen, ging het denkbeeld uit om met de wereld te veinzen, zich als roomsch voor te doen, maar in 't geheim bondgenoot te zijn. Hij overheerschte de beweging door zijn groot gezag, totdat Menno in 1540 door de uitgaaf van zijn hoofdwerk „Dat Fundament des Christelycken leers” en door den ban over David uit te spreken langzamerhand de leiding in handen kreeg en daardoor de doopersche beweging zuiverde van alle onreinheid. Tegelijk werd juist in 1539 een groot deel der davidjoristen uitgeroeid.

Bij die davidjoristische sekte had Anneken zich aangesloten en daarbij was zij een van de invloedrijksten, die, evenals enkele andere gefortuneerde vrouwen, David in staat stelde ruim te leven en voortdurend nieuwe boekjes te laten drukken. Zij was ook een begaafde vrouw, want van haar hand bezitten wij: 1°. haar testament aan haar zoontje, 2°. een brief aan David Jorisz., 3°. het bazuinenlied, dat hierachter is gedrukt. Lezen wij die drie documenten zonder vooringenomenheid, dan kan ons oordeel niet anders luiden: deze vrouw was een nerveuse, geëxalteerde, revolutionnaire natuur, die door de fantastische verwachting van het komend heilsrijk geheel uit haar evenwicht was geraakt en die in zulke bewonderende bewoordingen David toespreekt, dat zij duidelijk toont tot hem door méér dan geestelijke liefde te zijn aangetrokken. Ook zij is, wat men zoo vaak opmerken kan, een dier vrouwelijke karakters, die dwepende met een prediker, min of meer onbewust, in zinnelijken hartstocht ontsteken. Vandaar dat zij het in Engeland ¹⁾ niet langer uithouden kan en oversteekt met een vriendin naar Holland om den vereerden David te kunnen zien en spreken ²⁾. Op haar reis, uit IJselmonde te Rotterdam aangekomen, werd zij gegrepen, doordat de hartstochtelijke vrouw, rijdende op den wagen, bij de gedachte, hoe spoedig zij

1) Alwaar juist in Nov. en Dec. 1538 een vervolging tegen dooperschen op touw was gezet, Newman, History of Antipedobaptism, blz. 349.

2) De beide echtgenooten schijnen in Engeland te zijn gebleven.

den geliefden leeraar ontmoeten zou, was gaan zingen en daardoor zichzelf had verraden. Misschien is 't wel haar eigen bazunenlied geweest, dat zij zong, en anders was het één der liederen van David.

Over het proces zelf, de terechtstelling, de aanneming van den kleinen Esaias door een „menschlievend” bakker, is zooveel geschreven, dat dit als bekend mag worden verondersteld. Dat die bakker later in goeden doen geraakte is begrijpelijk, waar hij met het kind een volle beurs ontving en de gefortuneerde davidjoristen natuurlijk hem hebben begunstigd. Ook is 't onnoodig lang stil te staan bij haar zoon, die later burgemeester werd. Dat is alles welbekend. Maar vastgesteld moet worden, wat de feiten zijn. Nadat Jan Beukelsz. en Gerrit in den Briel met Kerstmis 1533 hadden gepredikt, is kort daarop Meyndert van Emden verschenen, die juist uit de Amsterdamsche gevangenis was ontsnapt. Hij was een der felste revolutionairen, die op de vergadering te Spaarnadam in De Halve Maan tevergeefs de 31 andere leeraars had opgeroepen om Amsterdam te veroveren. Hij verscheen ten huize van den barbier, d. w. z. chirurgijn Arent of Adriaan Jansz. [de Lint] in de Coppoenstraat ¹⁾ te Brielle en doopte het echtpaar. Dit huis werd de verzamelaarsplaats der nieuwgezinden. Daarna preekte Herk Dirksz. er en doopte hij er o. a. Oede Willemsdr. Blijkens het banvonnis van Cornelis uit den Briel van 17 September 1534 was deze voortvluchtige leeraar reeds viermalen ingedaagd. Derhalve ongeveer Juni is de gemeente vervolgd en uit elkaar gespat.

Man en vrouw vluchtten naar Engeland en vandaar schreef Anneken haar brief aan David Jorisz. Deze is bij Van Braght gedateerd 1538. Evenwel moet het schrijven David hebben bereikt ongeveer 1 Dec. 1536. Want het is de eerste der brieven ²⁾, waarover hij in zijn Disputatie te Straesburch Anno 1538 schreef: „Daerna sint my thoekamen Brieve van einer Frouwen aen my geschreven: in welcken verteeckent vnd angegeven was, dat Ampt welcke ick voeren solde”. Wordt daarin door hem erkend, welke buitengewone invloed door Anneken op zijn roeping tot profeet is uitgeoefend — als het ware de uiterlijke roeping, die aan de innerlijke roeping voorafgegaan is: het visioen, dat hij in Dec.

1) Tegenwoordig: de Voorstraat van de Markt af tot de Asylstraat of Driebelenslop.

2) Dr. A. van der Linde, David Joris, Bibliografie, 1867.

1536 heeft ontvangen — dan moeten wij 't goed begrijpen: David bedoelt dat hij een „godsgezant” was. Reeds in 1535 had hij zijn eerste geschrift uitgegeven, nadat hij in 1534 door Obbe Philipsz. te Delft tot „bisschop” was gewijd en in Augustus 1536 had hij op de vergadering te Boekholt een rol gespeeld. Maar na Annekens brief kreeg hij — volgens zijn schoonzoon Nicolaas Blesdijk 8 à 10 dagen later en wel half December 1536 — door een visioen, waarin hij een reeks naakte vrouwen aan den wand zag (een bewijs van zijn perverse sensualiteit), de overtuiging, dat hij de „David” was, de door God beloofde, door wien aan de wereld het heil zou worden gebracht. Begrijpelijk is het, dat, waar Anneken zulk een rol in zijn leven heeft gespeeld, hij na haar dood haar testament en haar bazuinenlied heeft uitgegeven.

Nadat Anneken geruimen tijd in Engeland had vertoefd, ging zij naar Holland terug en op 't oogenblik, dat zij op de Delftsche schuit stappen zou, werd zij met haar reisgenootte en geloofsgeenootte Christina gevangen genomen in December 1538. Het verhoor der vrouwen leverde belangrijke resultaten op. Uit haar plan naar Delft te reizen, alwaar zij blijkbaar hoopte David te ontmoeten, vond men natuurlijk aanleiding tot scherper onderzaging naar hun geestverwanten aldaar. Het gevolg van haar bekentenis was, dat vrijwel de geheele Delftsche gemeente in het begin van Januari gevangen werd genomen. Maar gelukkig voor hem wist David, die misschien juist in den Haag vertoefde, alwaar hij vaak verkeerde, zijn lijf te bergen. Brandt ¹⁾ verhaalt de Delftsche historie: Hendrik Koel van Gelder, die geloofde dat op David de Heilige Geest rustte, en zijn schriften door dien Geest waren ingegeven, maar ontkende dat David revolutionnair was, werd onthoofd. Hendrik had twee vrouwen. Herman van Kelder, Thomas Gerritsz van Lochem en Damas Jacobsz van Leiden werden insgelijks onthoofd. Herman en Thomas waren beiden voorstanders der veelwijverij. Geerte Cornelis, vrouw van den Leidenaar Frans Philipsz., deed bekentenissen over de gebruiken bij de Davidjoristen zoo zedeloos, dat Brandt, hoewel er iets van mededeelende, zegt: „de woorden mogen geen papier besmetten”. Alleen in Delft werden negen en twintig personen geëxecuteerd, onder wie zes vrouwen. Eén dier zes was Davids eigen

1) Brandt, Historie der Reformatie I. 133-134, die echter tengevolge van 't gebruik van den ouden jaerstijl de Delftsche historie één jaar te vroeg plaatste.

moeder Marritje Jan de Gortersdochter, die zelfs — wat bij vrouwen bijna niet voorkomt — is onthoofd (26 Febr. 1539). Nadat zooveel ergerlijks was gebleken, kon het moeilijk anders, of ook Anneken en Christine moesten worden verdronken. Straks zullen wij zien, hoe de vervolging na Anneken's bekentenis, die te Delft zooveel openbaren deed, overal met nieuwe kracht aan het werk toog.

Een tweede gevolg van het verhoor op 24 Dec. was, dat uitkwam, hoe Meyndert herdoopt had en vandaar, dat terstond bericht aan den stadhouder werd gezonden, die 2 Januari d.a.v. op 't hoofd van David en Meyndert een prijs van *f*100 stelde en op 't hoofd van andere leeraars *f*40. Daarop volgde 26 Februari een keizerlijk plakkaat, waarbij gedreigd werd, dat wie één van beiden herbergde, in zijn huisdeur zou worden opgehangen, terwijl de aanbrenger $\frac{1}{3}$ van de opbrengst der verbeurd verklaarde goederen zou genieten. Zoo komen deze beide uiteenloopende personen, de één fel-revolutionnair, de ander gematigd, maar beiden polygamisten, in één plakkaat te zamen.

Waardoor is nu Anneken een der weinige davidjoristische martelaars geworden, die in het doopsgezinde martelaarsboek terechtgekomen is, waarin zij niet thuis behoort ¹⁾? Zij prijkt reeds in het oudst bekende Offer des Heeren van 1562. Vermoedelijk om deze reden, omdat men in 1562, toen dit boekje in het buitenland — te Emden waarschijnlijk — verzameld en gedrukt werd, niet heeft geweten, dat zij volstrekt niet onder de Mennisten behoort heeft, die trouwens vóór 1540 alleen in Friesland, Groningen en Oostfriesland voorkwamen. Eerst na 1540 oefende Menno invloed in Holland uit. Het testament aan haar zoontje Esaias werd in 1562 in 't Offer des Heeren afgedrukt. Hoe kwam men daaraan? Omdat kort na haar offerande een afschrift daarvan aan David is verstrekt geworden, die het met Anneken's bazuinenlied en een brief van zijn hand over de te Delft terechtgestelde geloofsgenooten terstond heeft laten drukken. Van dit boekje is slechts één exemplaar te Hamburg bewaard gebleven. David stelde haar lied op zoo hoogen prijs, dat hij het mede afdruckte in zijn Geestelijk Liedboekje, dat nog in één exemplaar op de Haag-

1) Ook komen er enkele melchioriten in voor, die er evenmin in behooren. Twee rijke adellijke vrouwen Maria en Ursula van Beckum te Deventer in 1544 verbrand (Van Braght fol. 65) zijn ook davidjoristisch.

sche Koninklijke bibliotheek overig is. Dit is echter waarschijnlijk een herdruk uit later tijd.

Het Hamburgsch testament is eenigen tijd later zonder het lied herdrukt geworden door Dirk van Borne te Deventer, die davidjoristische werkjes en zijn groote foliant het „Wonder-Boeck” heeft gedrukt en daarvoor in 1545 gevangen gezeten heeft, maar begenadigd is. Vermoedelijk zal die herdruk dus dateeren van vóór 1545. Een derde druk werd met het testament van Soetken van den Houte († 1560 te Gent) uitgegeven. Maar aangezien dit laatste niet in het Offer des Heeren is opgenomen, is Anneken's testament daarin geplaatst naar den herdruk van Dirk van Borne.

Hoe indrukwekkend dat testament door zijn opgeschroefde en opgewonden taal is, blijkt wel uit het feit, dat het testament van Maeyken van Deventer, die in den zomer van 1573 te Rotterdam den marteldood heet te zijn gestorven, groote brokken soms woordelijk overgenomen heeft. Hoe Van Braght ¹⁾ aan Maeyken's brief is gekomen, is onbekend. Het komt mij haast ondenkbaar voor, dat midden in 't jaar 1573, nadat 't vorig jaar Bossu, na den welbekenden moord- en plundertocht, Rotterdam had verlaten, dáár nog iemand om des geloofs wille zou zijn terechtgesteld. Tenzij moet worden aangenomen, dat de opgave van 't jaartal bij Van Braght foutief is, ben ik juist, omdat Anneken's testament voor een groot deel overgeschreven is, geneigd Maeyken naar 't rijk der legenden te verwijzen en aan te nemen, dat haar testament in later tijd gefingeerd is. Als haar kinderen komen er in voor: Albert, Johan, Egbert, Truyken.

Nog een opmerking over Annekens mede-slachtoffer: Christina Michiel Barentsdr. geboren te Leuven en vrouw van den geneesheer Matthijs van der Donck. Deze vrouw in haar gezelschap bewijst wel, dat Arent de Lint geen barbier was naar onze opvatting, maar zooals oudtijds gewoonlijk 't geval was: chirurgijn. Blijkbaar gingen Arent en Matthijs met elkaar om. Christina is in 1534 gedoopt met haar man in haar eigen huis te Leuven in de Steenstraat door Johannes van Maastricht — reeds eerder vermeld. Deze dooper „bisschop” genoemd is te Antwerpen als Janne Smekens of Smeitgen 26 Mei 1537 verbrand. Hij is de schrijver van een belangrijk boekje: „Een nut ende profitelyck boecxken

1) Martelaarsspiegel II fol. 657.

aengaende de menschwordinghe ons Heeren Jesu Christi”.

Hoe is het nu met David Jorisz. gegaan, toen de prijs op zijn hoofd is geplaatst? Eerst is hij door Holland blijven zwerven.

In Mei 1539 berichtte de raadsheer Assendelft aan den stadhouder, dat David bijkans te Haarlem was gevat, maar nog ontkomen was. Dirkje, zijn huisvrouw — maar hij heeft er meerdere gehad — werd te Utrecht gegrepen, doch 18 Juni van 't zelfde jaar weer losgelaten. Het gevolg van het oplevend begeeren, kettters te vangen, bracht de stedelijke overheid in tal van plaatsen thans in beweging. In Delft, Schiedam, Rotterdam, Vlaardingen, Utrecht, Naarden, Gorkum, Amsterdam, den Haag, Spaarndam, Haarlem, Leiden, Niedorp en Leeuwarden hadden arrestaties plaats, die veelal eindigden met executies — te Utrecht stierven er vijftien. Te Rotterdam kwam Lieven de Jager 24 April 1539 er nog al genadig af. Hij werd slechts voor levenslang gebannen; een bewijs, dat de Rotterdamsche overheid nog al tolerant was. Wanneer men in aanmerking neemt, dat alleen in 't kleine Gorkum 24 personen werden verbannen, dan krijgt men eenig denkbeeld van de talrijkheid der sekte, en ook kan men daarnaar rekenende het aantal vervolgd en op minstens een paar honderd stellen. Tegelijk werd in Zuid-Nederland de vervolging krachtig aangevat o. a. te Mechelen, Brussel, Antwerpen en 's-Hertogenbosch.

Bij zoo felle jacht op de kettters werd het hier in ons land te benauwd voor David Jorisz. Eerst vluchtte hij naar Groningen en vandaar naar Emden. Waarschijnlijk heeft hij in deze laatste stad de boven vermelde twee bescheiden ontvangen en ter perse gezonden. Uit zijn brief over wat te Delft was geschied, blijkt dat de schrijver „zeer beducht” over het lot van twee gevluchte geloofsgenooten: Joris en Jacob was geweest, maar nu blijde was te vernemen, hoe het met Joris was. Met droefheid moet geklaagd, dat „een geheele gemeente” was gevangen, maar dankbaar erkend, dat zij „standvastig was gebleven”.

Toen David in veiligheid was, smartte hem de dood van zijn moeder, van zijn vriendin en geldschietster Anneken, van zijn vele Delftsche vrienden en in den zomer 1539 schreef hij aan de raadsheeren van 't Hof van Holland een fulminanten brief, waarin hij als een goddelijk profeet hun des hemels straf aankondigde. De profetie is natuurlijk — zooals altoos het geval is bij dreige-

menten met een hemelsche straf — niet in vervulling getreden ¹⁾.

Het hierachter gedrukte bazuinenlied is naar het Hamburgsche exemplaar. Aan Ds. C. A. Leendertz te Norden dank ik de foto's ervan. Daaruit is op te maken, dat ook deze uitgave gedrukt is door Dirk van Borne. Ter toelichting: Anneken verkondigt, dat zij de zevende bazuin heeft hooren blazen. Dus is de wederkomst van Christus ophanden en is het getal martelaren, die daaraan moesten voorafgaan en hun leven niet spaarden, schier vervuld. Blijkens vers 7 is zij de leer van den zieleslaap toegedaan, nl. dat de zielen der gestorvenen slapen tot het laatste oordeel. Het bazuingeschal doet die zielen uit den slaap ontwaken. Zij is ook, blijkens vers 11 en 12 zeer revolutionnair-gezind.

Eyn gedicht oft liedeken doer die seluige, van die tegenwoerdige vnde anstaende tyt, seer troestlick, voer die ghene die om der waerheynt wylle verdruckt vnde benaut werden ²⁾.

I. Ick hoer die Basuene blasen,
Zeer vern hoert men haer geschall,
In Jerusalem in Edom vnde Basan,
Die baden roepen auer all,
Haer gheluyt is nae myn versinnen,
Maect v totter brulofft bereyt,
Alle die den Koeninck beminnen,
Die poert is apen, gaet binnen,
Verciert v, Doet an v brulofskleyt.

II. O Syon vthgelesen,
Hebdy hoer stemme niet gehoert?

1) Voor de curiositeit zij hier even vermeld, dat in het Register van Overledenen ter Rotterdamsche weeskamer aangegeven, de naam van Dr. Daniël Jonctijs 1-7 Febr. 1654 is doorgeschrapt en er David Jorisz. voor in de plaats is gesteld. Misschien was Jonctijs davidjorist.

2) In Een geestelijck liedt-boexken deur D. J. (Kon. Bibl. den Haag): Noch een ander Liedt gemaect by Anneken N. op de wyse, Na Oostlandt wil Ick varen, etc. — Herhaaldelijk komen zinspelingen voor op IV Ezra uit de apocriefe boeken van het O. T. De citaten ontleen ik aan de uitgave Lenaert der Kinderen 1563. — Soms staat a in plaats van o, v in plaats van u (of omgekeerd) — oe is dikwijls oo. —

I 1 : IV Ezra 6 : 23 Ende de Basuynen sullen een geclanc geuen, als men die hooren sal, sal alleman verschricken. I 4 de davidjoristische leeraars preeken overal. I 7 Koeninck, Christus. I 9 Mattheus 22 : 11 — 12.

En wilt niet weerhoerich wesen,
Mer wilt ontsien des heren wordt,
Ghy sult genade verkrygen,
Nempt waer twort v geseght
Dus maket v vp die wegen,
Voer ghy mit babilon wert verslegen,
Haestu, haestu rasch sunder vertreck.

III. Dat teyken Tau wert nu gegeuen,
So Ezechiel int. IX. staat,
Die knechten vns Gs. werden nu beschreuen,
All die volbrengen des heren raet,
O Syon besluyt v verklaerde,
V getall is schyr veruult,
Die haer leuen niet en spaerden,
Die gekofft syn van der eerden,
Dat lam betaelt voer haer die schult.

IV. O ghy toern Eder verkaeren,
V gulden rose kumpt met macht,
Wilt nu v hoeft op boeren,
Siet dat ghy syn toekumpst verwacht,
Waerom wildy an anderen vrenden hangen,
Off ghy dessen koeninck niet krygen en soudt,
Dat wee hefft v beuangen,
Vnde v is also bange,
Als een vrouwe in baerensnoedt.

II 3 weerhoerich, doof. II 6 Liedboekje: Nempt het waer, t'wert u gheseyt.
II 8 babilon, roomsch-kath. kerk. II 9 vertreck, uitstel; liedboekje: sonder verbeyt.

III 1 teyken Tau, teeken des doopsels — zie hierover mijn artikel in Doopsgezinde Bijdragen 1917. III 3 In het boekje wordt het woord god steeds afgekort tot g.; zij worden in het levensboek, Maleachi 3 : 16, opgeschreven. III 5 v verklaerde, wat aan u verklaard is. III 6 Openbaring van Johannes 6 : 11. Zoodra het getal vervuld is met de davidjoristische martelaars, breekt met Christus' wederkomst en de wederopstanding des vleesches het heilsrijk aan. III 8 eerden, aarde.

IV 1-2 Micha 4 : 8 : Ende ghy Toorn Eder een stercte der dochter Sion, Dijn gulden roose sal comen, de voorledene heerschappie, dat Coninckrijck der dochter Ieruselems — in de gewone Bijbelvertaling luidt deze tekst geheel anders — verkaeren, uitverkoren; gulden rose, Christus. In den brief, dien de paus aan Von Miltitz meegaf, toen deze aan keurvorst Frederik den Wijze van Saksen een gouden roos moest overbrengen: „Deze roos is het teeken van het dierbaar bloed en lichaam van Christus” (H. Bakels, Luthers leven voor leeken verteld, blz. 49).

- V. Staet op o Syon vnde wapent v leden,
 Vnde maecket v tot den kriech bereit
 Ghy moet enen wech betreden,
 Mer eens menschen voetstap breed,
 Haeren inganck leyt int vernederen,
 Daer ghy uwen erffall sult ontfaen,
 En vertzaget v niet o ghy tedere,
 Voer den Arendt met synen vederen,
 Hie sall v met syner klawen slaen.
- VI. Die draeck is op der eerden gekaemen,
 Sy is bevangen met groten nyt,
 Dese vrouwe die 't manneken baerde is hem ontkaemen,
 Des verhefft hie eenen strydt,
 Om tegen haer saet te vechten
 Mer syt goets moets vnde twyuelt niet,
 De olde bedaechde kompt to rechten,
 Om dat oerdell to holden, doer syne knechten,
 Hie sall hoer verlossen van alle hoer verdriet.
- VII. O ghy wachter van Syon siet niet int vere,
 My dunckt ick sie dat sweert bereit,
 Laet v basuyn noch eens scherren,
 Offer noch yemant toe Syon in slaep leyt,

IV 4 toekumpst, wederkomst van Christus. IV 5 vrenden, vrienden; liedboekje: vreemden. IV 9 Micha 4: 10.

In liedboekje zijn V en VI omgewisseld. V 2 kriech, liedboekje strijdt. V 4 Ook in Annekens testament „Daer is eyn stadt vol aller gueden, vnde den inganck van desen, is maer eens menschen voetstap breed; IV Ezra 7: 7—8. V 6 erffall, liedboekje erfdeel. V 8—9 Zie IV Ezra hoofdstuk 11 en 12 (het vizioen van den arend met twaalf vleugels en drie koppen), hetwelk door de nieuwgezinden verstaan werd als doelende op de r.-kath. kerk. Bijv. de martelaar Hans van Overdam († 1550 te Gent) gebruikt het beeld herhaaldelijk in zijn brief aan de overheid, waarin hij deze bestraft wegens haar executies, en als hij gevangen is, schrijft hij: wy zyn in die clauwen des arents gheraect, dat is, dat Roomsche Rijck ofte ghe-welt, zie Bibliotheca Reformatoria Neerlandica II 110.

VI 1—5 Openbaring 12: 1—15. VI 3—4 In 't liedboekje luiden deze regels:

Die Vrouwe die 't Manneken baerden,

Is hem benomen, des verheft hy eenen strijt:

VI 7 olde bedaechde, oude van dagen, nl. God, zie Daniël 7: 9; to, te. VI 8 doer, liedboekje van.

VII 1 vere, verre. VII 2 sweert, Openbaring 19: 15 en 21. VII 3 scherren, schallen. VII 4 slaep, liedboekje rusten. VII 4—7 Openbaring 6: 9—11. De leer van

Vpdat se moegen ontwaecken
vnde van den slaep vpstaen,
Dat sie haer ontschult niet en maecken,
Als die Heer komt ter wraken
Die die wederspannige sal verslaen.

VIII. O du boese aert du en wilt niet hoeren,
V einde sall seer iamerlick syn,
Die wachters seggent v te voeren,
Mer ghy maeckt v vnschult alle well fyn,
Den vrede stoet ghy buyten,
V bloet sy op v hoefft,
Die poertier begint te sluten,
Vnde ghy sult daer blyven buten,
Want ghy de waerheyt niet en geloefft.

IX. O ghy moerdadich saet wat gaet ghy maecken,
Gheslecht van Kain ter doot,
Brenghy vnde vermoert den rechtueerdigens ondersaecke,
Het wort v noch vergolden in uwen schoet,
Die boede komt v te peerde,
Wy hebben v eynde ghesien,
Dat sweert kumpt over der eerden,
Dat ghy gheslagen vnde ghedoet sult werden,
Die helle suldy niet ontulien.

X. Die tyt is hier om te mayen,
Want die boesheyt hefft die aeuerhant,
Daer en is gheen plaets schyr om te sayen,
Want dat onkruyt veruult dat gantze landt,
Den sommer is schyr geleden,

den zieleslaap berust op een andere vertaling van I Corinthe 15 : 20. „Maer nu is Christus verresen van den dooden, ende de yersterlinck geworden van dien, die daer slapen”. De gewone vertaling luidt : die ontslapen zijn.

VIII 7 poertier, niet : Petrus, doch Christus, zie Mattheus 25 : 10.

IX 2—3 Liedboekje : ghy brengt ter doot, En vermoort. IX 4 saecken, oorzaak. IX 5 te peerde, zinspeling op het paard in hoofdstuk 6 der Openbaring, in liedboekje voor boede : Doot. IX 7 Openbaring 19 : 15 en 21.

X 2 aeuerhant, overhand. X 3—4 er is bijna geen plaats om het davidjoristisch evangelie te verkondigen, want (het onkruid of) de r. kath. kerk is in het gansche land machtig. X 5 bijna is de tijd vóór Christus' wederkomst voorbij. X 8 Openbaring 19 : 15 ; this, het is. X 9 oest, oogst.

Men hoert der trompetten gepyp,
Die verachters verachten den vrede,
This tyt de persse te treden,
Slaet an v seysen, Den oest is ryp.

XI. Die Heere sal allen vogelen eyn maeltyt bereyden,
Te Botsra in Edom so ick las,
Vant vleysch der princen vnde der Koenigen beyde,
Kompt alle ghy vogelen gerasch,
Versamptv alle, Wiltv vander landtsherenvleyschvoeden,
So sy deden wort hem gedaen,
O gy knechten des Heeren syt vrom van moede,
Wascht v voeten in der G. losen bloede,
Dit loen sullen vnse roeuers ontfaen.

XII. Verblyt v met yuechen vnde vreuchden,
Spelt vp uwer harpen eyn nye ledt,
Wilt v in vnse G. veriuechden,
Ghy alle die dese wraeck voersiet,
Die Heer kumpt om te betalen,
vnde te wreken onser aller bloet,
Syn gramschap begint te daelen
Wy verwachten die leste schalen,
O ghy bruyt gaet uwen Heer vnde Koeninck tgemoot.

XIII. Staet vp, staet vp Jerusalem, wilt v bereyden
Ontfanct v kinderen alle gelyck,
Wilt nu v tenten wyt wt breyden,

XI 1—6 Openbaring 19 : 17—21. XI 2 Waarschijnlijk zinspeling op Jeremia 49 : 13 en 22. XI 4—5 Liedboekje:

Compt ghy Ghevogelt' versaemt u ras:
Wilt u van der Landts-Heeren vleysch voeden.

In den oorspronkelijken tekst is dus evenals in IX 2—3 een drukfout.

XI 7—8 Liedboekje:

Maer ghy oprechte Christen sijt vroom van moede,
Wacht ghy u voeten te storten bloede,

In de tweede uitgave is derhalve, op gebrekkige manier, het fel-revolutionnaire van dit lied, door tekstverandering weggenomen.

XII 1 yuechen vnde vreuchden, liedboekje: vreuchden unde Joechen. XII 2 spelt, speelt; ledt, liedt. XII 3 veriuechden, liedboekje: verhoechen. XII 7 Het laatste oordeel is aanstaande. XII 8 leste schalen, het laatste geschal van de zevende bazuin.

XIII 1 In 't liedboekje éénmaal: Staet op. XIII 2 alle gelyck, nl. bij die weder-

Anschout den troen, Ontfanct v ryck,
uwen Koeninck kompt v te bevryen,
Syn loen brencet hy voer em pleyn,
Hy sal sick in v verblyden,
Wy sullen syn glorie syen,
Verblyt v o Syon met Jerusalem reyn.

STEENEN GERECHT.

Den 28^{en} April 1655 de Heeren Burgermeesteren der Stadt Rotterdam in achttinghe genomen hebbende, dat het Gerecht deser Stede, staende buyten de Delffsche poort aen de vaert ofte wech van Ouderschie, als sijnde van hout, telckens moet werden vernieuwt, ende tegenwoordich sal comen te vervallen, dat oock voor de reputatie deser Stede wert vereyscht, dat hetselve Gerecht soude werden gemaect van steen, in(con)formiteyte van de exemplen van de naegeburige steden, Soo ist dat de voorgemelte Heeren, considererende dat al soe wel de onkosten van dyen sullen comen in bedrage boven de twee hondert guldens, nochtans hetselve werck wel sal connen werden opgemaect voor de somme van ses hondert guldens, hebben goet gevonden te auctoriseren de Heeren Fabrijqmeesteren derselver Stede, omme met den aldereersten het voors(egde) steenen Gerecht op de voors(egde) ordinaris plaetse te funderen ende opmetselen, volgens het model aen haer E. E. daervan overgelevert. Present alle de Burgermeesteren.

Resolutiën en Dispositiën van Burgemeesteren en Regeerders 1646—1660.

komst van Christus. XIII 4 troen, liedboekje: Croon. XIII 5 Liedboekje; compt om te bevryden. XIII 6 pleyn, vol. XIII 8 Liedboekje: glorie sien in dien tyden. Blijkbaar in 't oorspronkelijke een drukfout. —

Het bazuinenlied is telkens herdrukt in den bundel *Veelderhande Liedekens* (sinds 1569), zonder naam van de dichteres. Hieruit met kleine wijzigingen herdrukt in Ph. Wackernagel, *Lieder der niederländischen Reformierten*, 1867, s. 82.

De beste uitgaaf van Anneken's testament en van het offerlied op haar dood, dat door een ander in later tijd is gedicht, vindt men in *Bibliotheca Reformatoria Neerlandica* II 70-77, Anneken's brief aan David Jorisz. vindt men bij Van Braght folio 144. Van der Staal herdrukte de drie stukken blz. 309, 346 en 269.